

БОРУХОВ Д. О.,аспірант кафедри криміналістики
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.1.40>**ВИЯВЛЕННЯ ОЗНАК ПРОПАГАНДИ ВІЙНИ: КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

Стаття присвячена комплексному аналізу проблем виявлення ознак пропаганди війни та виробленню практичних рекомендацій, що забезпечують своєчасну ідентифікацію й фіксацію таких ознак на початковому етапі досудового розслідування. Обґрунтовано, що пропаганда війни є одним із кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, яке вчиняється переважно на етапі підготовки та проведення військових агресій чи збройних конфліктів. Особливістю її проявів є навмисне маскування, використання інтернет-середовища та розповсюдження через цифрові ресурси, що ускладнює належне реагування правоохоронних органів. Розкрито наукові підходи до поняття «виявлення ознак кримінального правопорушення» та його співвідношення з початком досудового розслідування, доведено важливість розгляду цієї діяльності як самостійного напрямку розробки методики розслідування пропаганди війни. Запропоновано виокремлення найбільш типових ознак пропаганди війни, визначено їх значення для кваліфікації протиправних діянь та належного обрання слідчої програми дій. Здійснено класифікацію найпоширеніших підстав для внесення відомостей до ЄРДР, серед яких: результати оперативно-розшукових заходів, заяви й повідомлення громадян, а також інформація, виявлена в ході розслідування інших кримінальних правопорушень. Визначено ключові джерела первинної інформації та підкреслено, що їх ретельна перевірка є необхідною передумовою уникнення передчасного відкриття кримінальних проваджень без достатніх підстав або, навпаки, залишення реальних фактів латентними. Акцентовано специфіку початкового етапу досудового розслідування, своєчасність і правильність якого безпосередньо впливають на результативність кваліфікації кримінального правопорушення, визначення кола причетних осіб. Доведено, що виявлення ознак пропаганди війни має розглядатися як окремий елемент структури криміналістичної методики розслідування, що сприятиме формуванню чіткої програми дій слідчого, підвищенню ефективності взаємодії учасників кримінального провадження та удосконаленню практики протидії кримінальних правопорушенням загалом.

Ключові слова: пропаганда війни, виявлення ознак кримінального правопорушення, криміналістична методика, досудове розслідування, кримінальне провадження.

Borukhov. D. O. Detection of signs of war propaganda: a criminalistic analysis

The article is devoted to a comprehensive analysis of the problems of detecting signs of war propaganda and to the development of practical recommendations that ensure their timely identification and recording at the initial stage of pre-trial investigation. It is substantiated that war propaganda constitutes one of the criminal offences against peace, human security, and international legal order, and is most often committed at the stage of preparation for or conduct of military aggression or

armed conflict. A specific feature of such activity is deliberate concealment, the use of the Internet environment, and dissemination through digital resources, which complicates an adequate response by law enforcement agencies. The article outlines scientific approaches to the concept of “detection of signs of a criminal offence” and its correlation with the initiation of a pre-trial investigation, proving the importance of considering this activity as an independent component in the development of a methodology for investigating war propaganda. The most typical signs of war propaganda are highlighted, and their importance for the correct legal qualification of unlawful acts and for the proper selection of an investigative action plan is defined. A classification of the most common grounds for entering information into the ERDR is provided, including: results of operational and search measures, statements and reports of citizens, as well as information obtained in the course of investigating other criminal offences. The key sources of primary information are determined, and it is emphasized that their careful verification is a necessary prerequisite for avoiding premature initiation of criminal proceedings without sufficient grounds or, conversely, leaving real cases latent. The specificity of the initial stage of pre-trial investigation is emphasized, since its timeliness and correctness directly affect the effectiveness of legal qualification, the identification of involved persons, and the collection of evidence. It is argued that the detection of signs of war propaganda should be considered as a separate element of the structure of the criminalistic methodology of investigation, which will contribute to the formation of a clear program of actions for the investigator, improve the interaction of participants in criminal proceedings, and enhance the practice of combating such offences in general.

Key words: *war propaganda, detection of signs of a criminal offense, criminalistic methodology, pre-trial investigation, criminal proceedings.*

Вступ. Пропаганда війни належить до категорії кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку й становить особливу небезпеку в умовах сучасних воєнних та інформаційних гібридних загроз. Вона полягає у формуванні ворожих наративів і створенні передумов для виправдання воєнних злочинів, виступає формою ворожої пропаганди та за своєю суттю є близькою до воєнних злочинів [12, с. 93]. Особливістю цього кримінального правопорушення є навмисне приховування слідів і ознак цієї протиправної діяльності шляхом застосування різноманітних засобів та знарядь маскуванню. Саме це істотно ускладнює своєчасне виявлення та належну фіксацію ознак пропаганди війни, що зумовлює потребу вдосконалення наявних криміналістичних підходів до її ідентифікації та аналізу.

Початковий етап досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо пропаганди війни вирізняється низкою специфічних ознак, що зумовлюють необхідність дослідження проблем, які виникають під час його проведення. Однією з ключових рис таких правопорушень є те, що вони здебільшого здійснюються у цифровому середовищі, що істотно ускладнює своєчасне виявлення та належне процесуальне реагування.

Актуальність дослідження щодо цієї проблеми підтверджується динамікою внесення кримінальних проваджень за ст. 436 КК України протягом останнього десятиліття. Статистика демонструє стійку тенденцію до зростання у зв'язку з воєнною агресією проти України. Так, у період з 2013 по 2025 роки до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 124 кримінальні провадження за цією статтею [7].

Водночас належна кваліфікація та розслідування таких правопорушень є складними, оскільки потребують чіткого відмежування їх від інших, подібних за характером кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Своєчасне та правильне встановлення характерних ознак відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності досудового розслідування, адже саме на початковому етапі закладається фундамент для встановлення обставин кримінального правопорушення, визначення винуватості особи

та формування належної доказової бази [3, с. 252]. Таким чином, основна наукова проблема полягає у відсутності чітко розроблених криміналістичних підходів щодо виявлення ознак пропаганди війни, що ускладнює організацію досудового розслідування та знижує ефективність збирання доказової інформації для цієї категорії кримінальних проваджень.

Мета статті є здійснення комплексного аналізу проблем виявлення ознак пропаганди війни як структурного елемента криміналістичної методики цієї категорії кримінальних правопорушень та формування їх класифікації, що забезпечує своєчасне виявлення й фіксацію на початковому етапі досудового розслідування. Необхідно дослідити підходи до поняття «виявлення ознак кримінального правопорушення» та його зв'язок із початком досудового розслідування, класифікувати джерела первинної інформації та приводи для внесення відомостей до ЄРДР, а також сформулювати пропозиції щодо побудови відповідного елемента методики розслідування пропаганди війни.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Теоретичну та методичну розробку положень методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, у тому числі питань, пов'язаних із виявленням їх ознак та впливом на початок досудового розслідування, здійснили науковці-криміналісти В. А. Журавель, М. В. Салтєвський, В. В. Тіщенко, О. Н. Колесніченко, В. М. Шевчук, В. О. Коновалова, Р. Л. Степанюк та інші. Їхні наукові здобутки заклали основу для сучасного розуміння структури та змісту криміналістичної методики, визначення її елементів і ролі в організації досудового розслідування.

Що ж до виявлення ознак пропаганди війни, то у спеціальній літературі можна виокремити низку досліджень, безпосередньо або опосередковано присвячених цій проблемі. Зокрема, це праці Т. В. Будко; О. В. Довженка та Т. В. Савкиної; К. Ю. Голобородька. Зазначені дослідження створюють наукове підґрунтя для формування структурного елемента методики розслідування пропаганди війни, присвяченого виявленню ознак цього кримінального правопорушення. Водночас слід підкреслити, що питання розроблення цілісної методики розслідування пропаганди війни, зокрема аспектів виявлення її ознак та особливостей початку досудового розслідування, у науковій літературі досі залишаються недостатньо опрацьованими.

Викладення основного матеріалу дослідження. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із пропагандою війни, становить особливу складність. Його ефективність безпосередньо залежить від своєчасного реагування на отриману первинну інформацію. Саме на початковому етапі досудового провадження закладається основа для подальшого встановлення обставин події, встановлення причетних осіб та фіксації доказів. Від цього зрештою залежить результативність усього процесу [1, с. 68–70]. Будь-яке зволікання на цій стадії може призвести до втрати важливих відомостей і суттєво ускладнити досягнення завдань кримінального процесу.

У науковій літературі поняття «початковий етап розслідування» розглядається у тісному зв'язку з досудовим розслідуванням. Проте ці явища не є повністю тотожними. Така невизначеність впливає на формування окремих методик, адже відсутність єдиного підходу зумовлює різні варіанти їх структурування. Підтримуючи цю позицію, науковці підкреслюють, що первісна інформація на початковому етапі розслідування має бути всебічно оцінена, визначено слідчу ситуацію й програму дій слідчого, а також здійснено необхідні заходи у стислі строки, аби не підміняти їх досудовим розслідуванням [9, с. 138–139].

Виявлення ознак пропаганди війни та початок досудового розслідування доцільно розглядати як самостійний елемент відповідної методики розслідування. Сучасні умови практики зобов'язують переглянути традиційні уявлення про структуру методики розслідування. Розслідування пропаганди війни як окремої категорії кримінальних правопорушень вимагає адаптації підходів. При цьому провідну роль відіграє ефективне встановлення ознак пропаганди війни та визначення особливостей початку розслідування із застосуванням міждисциплінарних методів і засобів вже на початковому етапі провадження.

Одним із ключових завдань для розробки цього окремого елемента методики розслідування та визначення його впливу на початок досудового розслідування в окремій методиці

є питання відсутності чіткого порядку проведення попередньої перевірки первинної інформації про можливе вчинення кримінального правопорушення зазначеної категорії. Це має особливе значення, оскільки заяви та повідомлення про факти пропаганди війни здебільшого містять відомості, що потребують ретельного дослідження, застосування спеціальних знань або залучення осіб, які володіють такими знаннями.

Відповідно до ч. 1 ст. 214 КПК України, протягом 24 годин з моменту отримання заяви чи повідомлення відомості підлягають внесенню до ЄРДР, а також має бути розпочате досудове розслідування [4]. На практиці у більшості таких випадків згодом встановлюється відсутність складу кримінального правопорушення або ж відбувається перекваліфікація діяння на інше, що потребує проведення нових слідчих (розшукових) дій.

Водночас процес виявлення ознак пропаганди війни має низку специфічних особливостей, які необхідно враховувати. Він тісно пов'язаний з отриманням первинної інформації, з якої розпочинається розслідування, а також із діяльністю особливого кола суб'єктів, задіяних у прийнятті первинних рішень (слідчий, прокурор, оперативні підрозділи), інших державних органів і громадських об'єднань, які можуть повідомити про факти вчинення цього кримінального правопорушення.

В умовах тривалої військової агресії проти України питання виявлення відповідної протиправної діяльності та своєчасного початку досудового розслідування набуває особливої актуальності. Як слушно зазначають М. В. Шепітько та К. В. Латиш, пропаганда використовується ворогом як специфічний різновид інформаційної зброї, а її виявленню у цифровому середовищі потребує комплексного кримінально-правового підходу та використання цифрових інструментів. Такий підхід має поєднувати аналіз інформаційного простору з використанням сучасних технологій документування кримінальних правопорушень, що створює додаткові виклики для правоохоронних органів [12, с. 94].

Серед питань, які потребують подальшої розробки, особливе місце займає *криміналістичне забезпечення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення ознак пропаганди війни*. У науковій літературі це визначають «як систему криміналістичних знань та сформованих на їх основі практичних умінь і навичок уповноважених суб'єктів, спрямованих на ефективне застосування науково обґрунтованих методів, прийомів і засобів для встановлення можливих фактів злочинної діяльності» [11, с. 992]. До його складових традиційно відносять техніко-криміналістичні засоби, тактико-криміналістичні прийоми та методико-криміналістичні рекомендації, які забезпечують своєчасне виявлення ознак правопорушень і створюють основу для їх подальшого розслідування.

На думку Ю. М. Черноус, криміналістичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень саме й полягає у системному використанні зазначених складових, що ґрунтуються на теоретичних засадах криміналістики та адаптовані до практики [10, с. 221]. Відповідний підхід є універсальним і може бути поширений, зокрема, й на діяльність правоохоронних органів щодо виявлення ознак пропаганди війни, де також необхідне належне криміналістичне забезпечення.

У контексті пропаганди війни систематизація її ознак має здійснюватися з урахуванням джерел їхнього виявлення та тих приводів, які стають підставою для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Це дозволяє забезпечити процесуальну визначеність та уникнути ситуацій, коли інформація, що містить потенційні ознаки кримінального правопорушення, залишається поза увагою правоохоронних органів. Отже, виявлені ознаки доцільно закріплювати у вигляді методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів та оперативних підрозділів, які зобов'язані реагувати як на факти публічних закликів, так і на виготовлення чи розповсюдження відповідних матеріалів.

У зв'язку з викладеним, до найпоширеніших приводів для внесення відомостей про пропаганду війни до ЄРДР належать: 1) виявлення ознак кримінального правопорушення в результаті проведення оперативно-розшукових заходів, що передують початку кримінального провадження; 2) заяви та повідомлення громадян; 3) встановлення ознак цього кримінального правопорушення під час розслідування інших кримінальних проваджень.

Серед наведених приводів найбільш поширеним є виявлення ознак пропаганди війни у результаті проведення оперативно-розшукових заходів, що передують початку кримінального провадження. На практиці вони в цій категорії кримінальних правопорушень здебільшого здійснюються представниками Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, їх територіальними органами, а також Департаментом кіберполіції України, які проводять моніторинг цифрового простору та фіксують ознаки можливого виготовлення та розповсюдження відповідних закликів і матеріалів.

У науковій літературі підкреслюється, що результативність усього подальшого досудового розслідування безпосередньо залежить від якості первинної оперативної інформації, отриманої під час проведення оперативно-розшукових заходів. Чим достовірнішими й актуальнішими є відомості, зібрані на початковому етапі, ще до внесення даних до ЄРДР і їх подальшої легалізації, тим більшою мірою вони зумовлюють напрям і програму дій слідчого та прокурора у виявленні всіх обставин, що мають доказове значення для кримінального провадження [5, с. 64]. Отже, результати оперативно-розшукових заходів слугують важливим джерелом для встановлення конкретних ознак кримінального правопорушення.

З огляду на це, доцільно виокремити найбільш характерні ознаки виявлення пропаганди війни, які можуть бути встановлені в умовах проведення оперативно-розшукових заходів: а) під час проведення оперативного моніторингу соціальних мереж виявлені публічні заклики та матеріали (публікації, дописи, відео- та аудіо матеріали), що містять прямі або завуальовані публічні заклики до розпалювання чи підтримки військової агресії або збройного конфлікту; б) у ході контролю за телекомунікаціями та листуванням встановлено факти системного розповсюдження таких закликів і матеріалів з одного чи кількох акаунтів у соціальних мережах, блогах, групах, каналах та через адміністрування відповідних інтернет-ресурсів; в) шляхом застосування технічних засобів негласного отримання інформації виявлено використання засобів шифрування чи VPN-технологій з метою приховування особи правопорушника, який розповсюджує заклики та матеріали з ознаками пропаганди війни; г) у процесі фіксування контактів і комунікацій осіб зафіксовано взаємодію особи-правопорушника з іншими учасниками організованої групи (організатором, пособниками), у тому числі з території держави-агресора, що супроводжується передачею підготовлених матеріалів, засобів чи знарядь для вчинення такого кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть бути використані як підстава для початку досудового розслідування фактів публічних закликів до агресивної війни чи виготовлення та розповсюдження відповідних матеріалів лише за умови, якщо вони містять відомості про обставини, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення. Як зазначає І. О. Сухачова, такі матеріали набувають доказове значення лише тоді, коли вони належно задокументовані, легалізовані та передані у встановленому порядку слідчому або прокурору, зокрема у вигляді протоколів, електронних носіїв чи інших матеріальних носіїв інформації, що містять дані про ознаки вчинення кримінального правопорушення [8, с. 103].

У науковій літературі підкреслюється, що під процесом легалізації розуміють «надання законної сили оперативним матеріалам, яке забезпечує можливість їх подальшого використання як доказів у кримінальному провадженні» [6, с. 27–28]. Водночас наголошується, що така інформація з оперативно-розшукових заходів може бути використана слідчим, прокурором лише за наявності чітких ознак кримінального правопорушення та належного обґрунтування для внесення відомостей до ЄРДР [2, с. 217].

Відповідні результати оперативно-розшукових заходів мають ключове значення для своєчасного початку досудового розслідування, оскільки саме вони дозволяють дослідити всі можливі обставини вчинення кримінального правопорушення. На практиці саме цей напрям є найбільш поширеною підставою для початку кримінального провадження, адже законодавство надає Службі безпеки України, якій підслідна відповідна категорія кримінальних правопорушень, необхідні процесуальні інструменти для їх виявлення та фіксації.

Наступною підставою для внесення відомостей до ЄРДР про виявлення ознак відповідної категорії кримінальних правопорушень є *заяви та повідомлення громадян*. Чинне процесуальне законодавство передбачає право громадян повідомляти про факт вчинення кримінального правопорушення, а також обов'язок слідчого чи прокурора внести відповідні відомості до ЄРДР протягом 24 годин. У справах, де ключовим елементом є факт публічності протиправної поведінки, особливого значення набуває своєчасна та належна фіксація первинної інформації.

На практиці слідчий чи прокурор, отримавши заяву про кримінальне правопорушення, часто обмежуються лише тими відомостями, які містяться у повідомленні. Однак цього недостатньо, адже для підтвердження факту публічності необхідно активізувати слідчі дії: провести огляд місця події (виготовлення чи розповсюдження матеріалів, виголошення публічних закликів), допитати очевидців, а також залучити інші джерела інформації.

Наприклад, якщо публічні заклики розповсюджувалися під час мітингу чи зборів, слідчий має зібрати пояснення від максимальної кількості учасників, аби отримати повну картину події. Найбільш цінними для встановлення фактичних обставин є місця виготовлення та розповсюдження відповідних матеріалів або конкретні локації, де відбувалися публічні заклики.

Важливо враховувати й ризик неправильної кваліфікації дій правопорушника. У чинному кримінальному законодавстві передбачені, зокрема, статті 111-1 та 436-2 КК України, які охоплюють виправдовування збройної агресії й колабораційну діяльність. Проте рівень правової обізнаності громадян не завжди дозволяє коректно визначити характер відповідних матеріалів чи закликів. Унаслідок цього досудове розслідування нерідко розпочинається за однією статтею, а згодом перекаваліфіковується за іншою, після проведення певного переліку слідчих (розшукових) дій і залучення спеціалістів та експертів, які володіють спеціальними знаннями.

Узагальнення судової практики свідчить про те, що у випадках, коли підставою для початку досудового розслідування є саме *заяви чи повідомлення громадян, ознаками пропаганди війни*. Серед ознак, виявлення яких дозволяє віднести протиправні діяння до складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 436 КК України, можна назвати такі: а) повідомлення про публічні заклики до ведення агресивної війни або до розв'язання воєнного конфлікту; б) вказівки на розповсюдження друкованих матеріалів, що містять прямі або завуальовані спонукання до застосування військової агресії та збройного конфлікту; в) зазначення у повідомленні громадян про виготовлення або розповсюдження матеріалів (друкованих, електронних, візуальних), які містять відповідні заклики; г) повідомлення про розповсюдження таких матеріалів через соціальні мережі, месенджери або інші засоби масової комунікації. Таким чином, у виявленні пропаганди війни особливого значення набуває ретельний збір і фіксація первинної інформації не лише зі слів заявника, а й з інших джерел, здатних підтвердити публічний характер дій.

Ознаки пропаганди війни нерідко виявляються у процесі розслідування інших кримінальних правопорушень. Найчастіше це трапляється під час проведення слідчих (розшукових) або негласних слідчих дій. Наприклад, під час огляду місця події чи обшуку можуть бути вилучені матеріали, що містять відповідні заклики. Окрім цього, при огляді комп'ютерних даних і документів часто фіксуються факти виготовлення чи розповсюдження таких матеріалів. Важливим джерелом інформації є також результати судових експертиз, у тому числі судово-лінгвістичної, висновки яких дозволяють встановити наявність у досліджуваних матеріалах висловлювань, що мають ознаки пропаганди війни.

Своєчасне та правильне виявлення ознак пропаганди війни має ключове значення для уникнення помилкової кваліфікації діянь між суміжними складами, передбаченими статтями 436, 436-2 та 111-1 КК України. Саме на основі ознак, встановлених на початковому етапі, формується процесуальне рішення щодо належної правової кваліфікації, що дозволяє запобігти як передчасній перекаваліфікації, так і латентності відповідних кримінальних правопорушень.

Висновок. Отже, ефективне виявлення та належне фіксування ознак пропаганди війни на початковому етапі кримінального провадження є вирішальним чинником результативності всього досудового розслідування. Саме своєчасна реакція на первинну інформацію створює передумови для правильного внесення відомостей до ЄРДР і належної організації процесуальних дій. Водночас відсутність визначеного порядку попередньої перевірки повідомлень про кримінальні правопорушення цієї категорії зумовлює ризики передчасного відкриття проваджень або, навпаки, залишення реальних випадків латентними.

Розробка та впровадження цього елемента у цілісну методику розслідування пропаганди війни мають прикладний характер і можуть бути впроваджені в практику органів досудового розслідування. Це сприятиме підвищенню ефективності виявлення ознак пропаганди війни, своєчасному внесенню відомостей до ЄРДР та оптимальній організації початкового етапу досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 184 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/TSUL/0037647.pdf>.
2. Гуменна Н. В. Особливості використання результатів оперативно-розшукової діяльності у розшуковій роботі слідчого. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2014. № 3(7). С. 214–218. URL: <http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2014/3/40.pdf>.
3. Журавель В. А. Початок досудового розслідування: деякі процесуальні та організаційно-тактичні проблеми. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. Вип. 1. С. 250–259. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vld-uvv_2015_1_28.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.
5. Никифорчук Д. Й. До питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному судочинстві. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2009. № 22. С. 61–66. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_7.
6. Погорецький М. А. Поняття та сутність легалізації оперативно-розшукової інформації. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2010. Спец. вип. № 4. С. 26–40.
7. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування 2013–2025. Офіс Генерального прокурора України: вебсайт. 2025. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovo-go-rozsliduvannya>.
8. Сухачова І. О. Роль оперативно-розшукової діяльності у виявленні, розслідуванні та розкритті одержання неправомірної вигоди службовими особами. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 3. С. 100–109. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2019.3/100-109>.
9. Тищенко В. В. Криміналістичний аналіз первісної інформації у справах про корисливо-насильницькі злочини. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії* : зб. наук. пр. – Одеса: Юрид. літ., 2003. – Т. 2. – С. 136–140. URL: <https://hdl.handle.net/11300/19204>.
10. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: наукові засади та напрями реалізації. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: ХНУВС, 2017. С. 220–222. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/103.pdf.

11. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр. / Віктор Шевчук ; упоряд. Н. А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с. URL https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2020/Kriminalistika_Shevchuk_2020.pdf.

12. Шепітько М., Латиш К. Кримінальна політика у сфері цифрової протидії пропаганді під час війни. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2023. Вип. 4 (33). С. 90–98. DOI:<https://doi.org/10.32353/khrife.4.2023.06>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 11.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025

